

Zubalík, Jiří

Vyhodnocení souboru brněnské raně středověké keramiky z ulice Spálená (okr. Brno-město)

Studia archaeologica Brunensia. 2015, vol. 20, iss. 2, pp. [109]-135

ISSN 1805-918X (print); ISSN 2336-4505 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/134514>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JIŘÍ ZUBALÍK

VYHODNOCENÍ SOUBORU BRNĚNSKÉ RANĚ STŘEDOVĚKÉ KERAMIKY Z ULICE SPÁLENÁ (OKR. BRNO-MĚSTO)

Práce se zabývá raně středověkou keramikou, která byla nalezena v kulturních vrstvách při výzkumu na ulici Spálená v centru Brna. Získaný keramický materiál byl zpracován pomocí statistických analýz, jmenovitě kvantifikace, jejichž výsledky se zobrazily jak formou tabulek, tak formou grafů. Nejprve bylo potřeba rekonstruovat postdepoziční procesy a zjistit míru homogenity keramického materiálu v jednotlivých vrstvách. Následně byla keramika analyzována z hlediska materiálu, tvarů okrajů a motivů výzdoby. V poslední části práce byly získané výsledky porovnány s analogiemi z brněnských i vzdálenějších souborů a absolutně datovány. V Brně – Spálené ulici byly v rámci raně středověké keramiky rozlišeny tři chronologické fáze, které sahají od 7. století po konec 12. století.

Raný středověk – keramika – sídliště – Morava

Evaluation of an assemblage of early medieval pottery from Spálená Street in Brno (Brno-město District). The paper deals with early medieval pottery which was discovered in occupation layers during excavations in Spálená Street in the centre of Brno. The ceramic material obtained was analysed using statistical methods, namely quantification, whose results are displayed in tables and graphs. First, it was necessary to reconstruct post-depositional processes and determine the homogeneity rate of ceramic finds in individual layers. Subsequently, pottery was analysed with regard to clay material, rim shapes, and decorative patterns. In the last part of the work, the results obtained were compared to analogical collections from Brno and the surroundings and dated precisely. Among the early medieval pottery from Spálená Street, three chronological phases were distinguished, ranging from the 7th century to the end of the 12th century.

Early Middle Ages – pottery – settlement – Moravia

1. Úvod

Brněnská vrcholně středověká keramika je díky mnoha výzkumům v městském jádru dlouho předmětem zájmů mnoha badatelů, značná pozornost je jí věnována také mezi studenty Ústavu archeologie a muzeologie FF MU (např.

Sedláčková 2007; Doležel 2010; Staněk 2010). Naopak raně středověká keramika je, s výjimkou keramiky 12. století, která byla nedávno zpracována (*Procházka – Peška 2007*, vč. přehledu bádání o mladohradištní keramice), poměrně na okraji zájmu, což je do jisté míry způsobeno skutečností, že se v centru Brna příliš často nenachází. V tomto světle je výjimečný výzkum, který proběhl v roce 2001 na ulici Spálená, vzdálené necelých 250 metrů jihovýchodně od městského jádra (obr. 1). Při terénních pracích bylo zachyceno poměrně unikátní souvrství, které dokládá osídlení lokality od starohradištního období po 13. století. Souvrství obsahovalo relativně bohatý soubor raně středověké keramiky, jeho analýza je obsahem předkládaného příspěvku¹.

2. Popis nálezových okolností

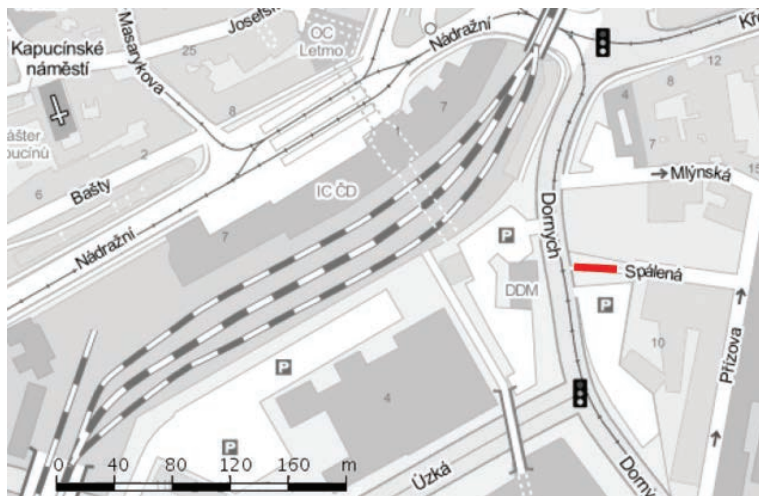
Výzkum lokality Spálená byl vyvolán stavbou kolektoru. Proběhl v poměrně krátké době mezi 17. a 30. listopadem 2001 pod vedením A. Zůbka. V první fázi došlo ke snížení terénu o cca 1,8 m, a to na ploše přibližně o jeden metr na každé straně širší, než byla plocha budoucího kolektoru. Důvodem byla technologie zarážení arzenových stěn, které vymezují prostor pro kolektor. V této fázi došlo pouze k dokumentaci vzniklých řezů P6, P7 a P10, zachycujících pozůstatky dřívější zástavby (obr. 2). Následně došlo k výzkumu na ploše budoucího kolektoru. Z celkové plochy o rozměrech přibližně 5,6 × 26 m bylo možno prozkoumat jen pás o rozměrech 2 × 26 m v severní části stavební jámy. Tento pás byl rozdělen na tři části, které byly zkoumány postupně od západní po východní, jak postupovala stavba. Pro sledování stratigrafie má zásadní význam profil P11, který se táhne přes celou plochu výzkumu (obr. 2).

Exkavace západní části měla spíše charakter zjišťovací sondy, přičemž nedošlo ke správnému rozlišení hranic vrstev, které byly navíc často narušeny mladšími objekty. Díky tomu je keramický materiál ve sledovaných uloženinách značně kontaminován. Raně středověké nálezy byly zachyceny ve stratigrafických jednotkách 1114, 1115 a 1116 (obr. 3 nah.). První zmíněná jednotka představuje nerozlišené vrstvy pravěkého a slovanského osídlení ze sondy S1 (obr. 2), která se zahluhovala cca 0,5 m pod úroveň dna zbytku zkoumané plochy, zbylé dvě pak představují kulturní vrstvy (*Zůbek 2002, 2*)².

Střední část zkoumané plochy představuje nejzásadnější úsek z hlediska následujícího zpracování hradištní keramiky. Podařilo se zde zachytit raně středověké souvrství, které nebylo příliš narušeno mladšími aktivitami (obr. 3, 4). Jednotlivé vrstvy byly tentokrát při terénních pracech rozlišeny a jejich exkavace proběhla odděleně. Sledovaného stáří jsou uloženy 1255, 1254, 1244, 1243, 1235, 1224, 1293 a 1222 (seřazeny od nejstarší po nejmladší). Stratigrafické jednotky 1254

¹ Příspěvek vychází z bakalářské diplomové práce autora (*Zubalík 2008*).

² Povaha těchto a dalších stratigrafických jednotek byla také osobně konzultována s vedoucím výzkumu.

Obr. 1. Brno – Spálená ul. Lokalizace plochy výzkumu (podklad podle <http://mapy.idnes.cz>).

a 1293 představují malé lokální vrstvy, ve zbylých případech se jedná o kulturní vrstvy, jejichž celková mocnost dosahuje přibližně 0,6 m (Zůbek 2002, 4–5, 30, 57). Keramický materiál se nacházel téměř ve všech vrstvách s výjimkou stratigrafických jednotek 1235 a 1293. Mimo výše zmíněných kulturních vrstev, pro které je charakteristické postupné ukládání, náleželo raně středověkému osídlení také několik malých výkopů, převážně kůlových a sloupových jam, které byly zapuštěny do vrstev 1255, 1244 a 1224 (Zůbek 2002, 5, 25–50, 57–58).

Mezi střední a východní částí plochy se nacházel blíže nezachycený terénní zlom, díky němuž byla ve východní části zjištěna pouze jedna uloženina raně středověkého stáří (Zůbek 2002); jedná se o vrstvu 1266, kterou se podařilo zachytit pouze v řezu P12 (obr. 4 vpr. dole).

Raně středověké osídlení na celé ploše výzkumu přímo nasedá na pravěké kulturní vrstvy, které dosahují mocnosti až 1,2 m. Na hradištní vrstvy pak navazuje mladší osídlení z třináctého, šestnáctého a sedmnáctého století (Zůbek 2002, 4–6).

3. Metodologie

3.1. Deskripční systém

Při zpracování a popisu keramického materiálu byl užit deskripční systém brněnské keramiky vytvořený R. Procházkou (2007), který byl poněkud upraven a zjednodušen, zejména při popisu tvaru nádob a jejich rozměrů (důvodem byla značná fragmentárnost souboru, která znemožňovala přesné měření). Důraz byl kladen zejména na údaje o keramickém materiálu, na tvar okrajů a výzdobu nádob.

Materiál, z něhož byly vytvořeny mladohradištní nádoby, byl popsán keramickými třídami, plně v souladu s brněnským deskripčním systémem. Keramika bez grafitu tak odpovídá třídám 270 až 274, keramiku s příměsí grafitu popisují třídy 260 až 262 (*Procházka 2007, tab. 4*). Pro fragmenty, které se vyskytovaly ve spodních raně středověkých vrstvách, bylo nutno vytvořit nové keramické třídy řady 280 (tab. 1). Třída 281 se v materiálu ze Spálené ulice nevyskytovala, byla vytvořena na základě nálezů ze Starých Zámků u Líšně (*Staňa 1994, 271–273*) a z lokality „Modrý Lev“ na Starém Brně (*Jordánková – Loskotová 2006, 121*).

Třída	Barva	Technologie formování	Povrch	Zrnitost	Zvláštní příměsi	Poznámka
280	hnědá až okrová	obtáčení	jemně drsný a drsný	střední	písek	
281	světle hnědá až okrová	obtáčení	jemně drsný	střední	slída zlatá	
282	odstíny středně a tmavě šedé, světle šedý lom	obtáčení	jemně drsný	střední	písek	často výzdoba hřebenového vpichu
283	světle hnědá až okrová, tmavší jádro	obtáčení	jemně drsný	střední	slída stříbrná	bohatá na slídu
284	světle hnědá a okrová	v ruce	drsný	hrubá	písek a kaménky	silnostěnná keramika
285	světle až tmavě šedá		jemně drsný	střední	písek	

Tab. 1. Nové keramické třídy rozšiřující deskripční systém R. Procházky (2007), vyčleněné pro staro- a středohradištní keramiku.

Kvůli nízkému počtu fragmentů v souboru byly také zjednodušeny údaje týkající se tvarů okraje. V původním systému se okraje třídí na skupiny, typy a varianty, přičemž pro popis keramiky ze Spálené ulice se ponechalo pouze třídění na skupiny; vzhůru vytažené okraje se pak rozdělily ještě na varianty ven vykloněné a varianty dovnitř skloněné. Tvary okrajů hrnců, které se v souboru vyskytly, jsou následující:

skupina 1 – okraje ven vykloněné, zaoblené, nezesílené (např. obr. 5: 1, 6);

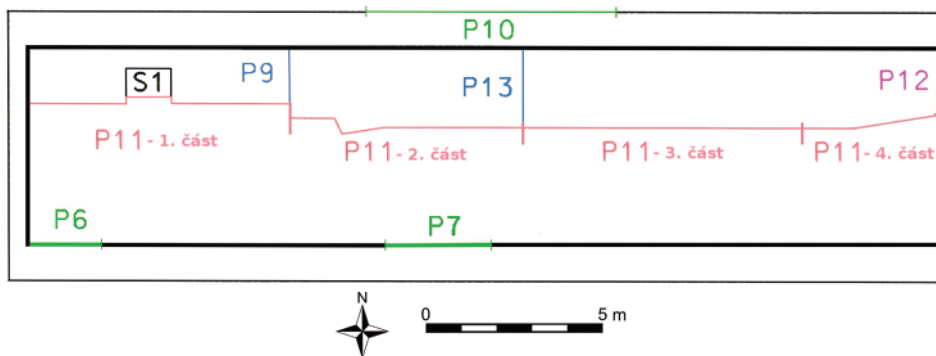
skupina 2 – okraje ven vykloněné, zaoblené, zesílené (např. obr. 8: 1);

skupina 4 – okraje ven vykloněné, svisle až nálevkovitě seříznuté (obr. 6: 5; 7: 1);

skupina 6 – okraje ven vykloněné, kuželovitě seříznuté, směrem nahoru nezesílené (např. obr. 6: 12–14);

skupina 7 – okraje ven vykloněné, kuželovitě seříznuté, směrem nahoru zesílené (např. obr. 6: 16);

skupina 16 – ústí přímo šikmo vyhnuté, okraj vodorovně seříznutý s prožlabením (obr. 6: 1; 7: 7);

Obr. 2. Brno – Spálená ul. Rozmístění řezů na ploše výzkumu. Podle Zůbek 2002.

skupina 22 DS – okraje vzhůru zesílené, dovnitř skloněné (např. obr. 9: 4, 5);
 skupina 22 VV – okraje vzhůru vytažené, ven vykloněné (např. obr. 7: 5, 6, 8);
 skupina 28 – okraje ukončující válcovité hrdlo (např. obr. 6: 6).

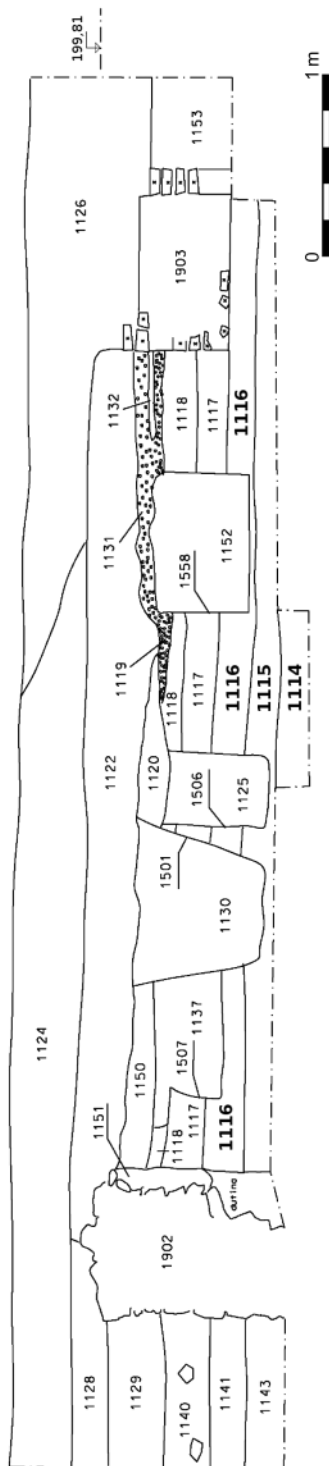
V souboru se objevilo také několik okrajových zlomků z jiných druhů nádob (zásobnice a mísa), které byly zapsány podobným kódem jako hrnce:

skupina 7 (zásobnice) – vývojově nejstarší prototypy kyjovitých okrajů (obr. 8: 12);
 skupina 12 (zásobnice) – okraje kyjovitě zesílené, zhruba obdélného průřezu (obr. 8: 11);
 skupina 8 (mísy) – okraje nezesílené, vodorovně seříznuté (obr. 5: 8).

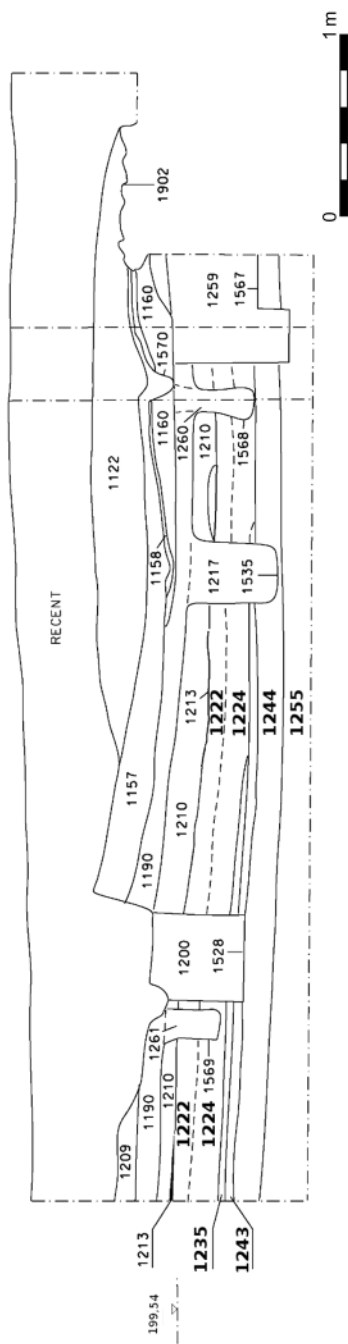
3.2. Metoda statistického vyhodnocení souboru

Detailnější analýze byla podrobena keramika, která byla vyzdvížena ze střední části zkoumané plochy a ze sondy S1 v západní části. Fragmenty pocházející z uloženin 1115 a 1116 v západním úseku plochy byly z analýzy vyřazeny z důvodu vysokého počtu intruzí; ze 152 fragmentů z vrstvy 1115 náleželo vrcholně středověké keramice 46 střepů (což tvoří necelou třetinu fragmentů ve vrstvě), přičemž i hradištní keramika nepůsobí jednotným dojmem. Ve stratigrafické jednotce 1116 pak bylo 14 zlomků vrcholně středověkého stáří, což představuje cca 18% z celkového počtu 89 fragmentů (důvod této kontaminace je zmíněn v kap. 2). Vysoká míra výskytu intruzí je i ve stratigrafické jednotce 1114 ze sondy S1. V tomto případě se ale jedná o pravěké fragmenty, které lze snadno odlišit od hradištní keramiky, přičemž ta samotná by vzhledem k nálezovým okolnostem měla být homogenní (sonda S1 začala být hloubena až pod úroveň ostatních vrstev s raně středověkou keramikou, viz výše). Proto bude keramika ze stratigrafické jednotky 1114 – jakožto stratigraficky nejstarší na lokalitě – také předmětem analýzy.

P11 - část 1

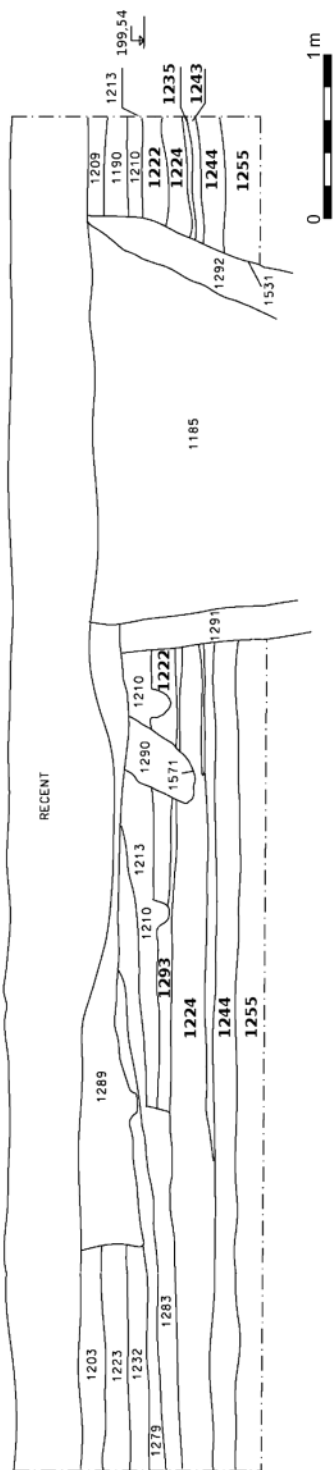

P11 - část 2

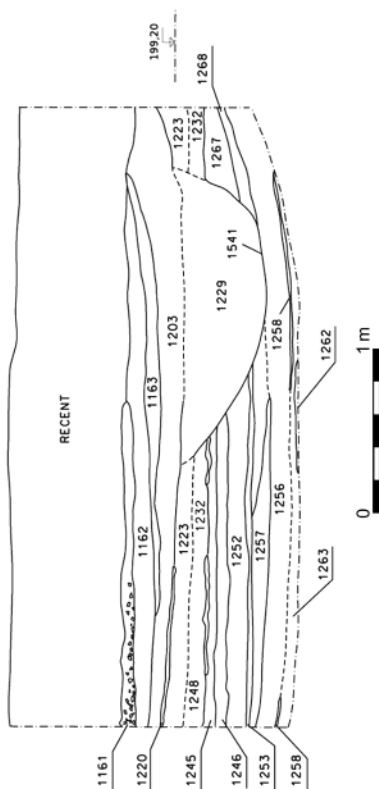

Obr. 3. Brno – Spátená ul. Profil P11, část 1 (nahore) a část 2 (dole). Podle Zúbek 2002.

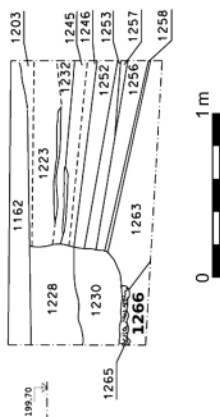
P11 - část 3

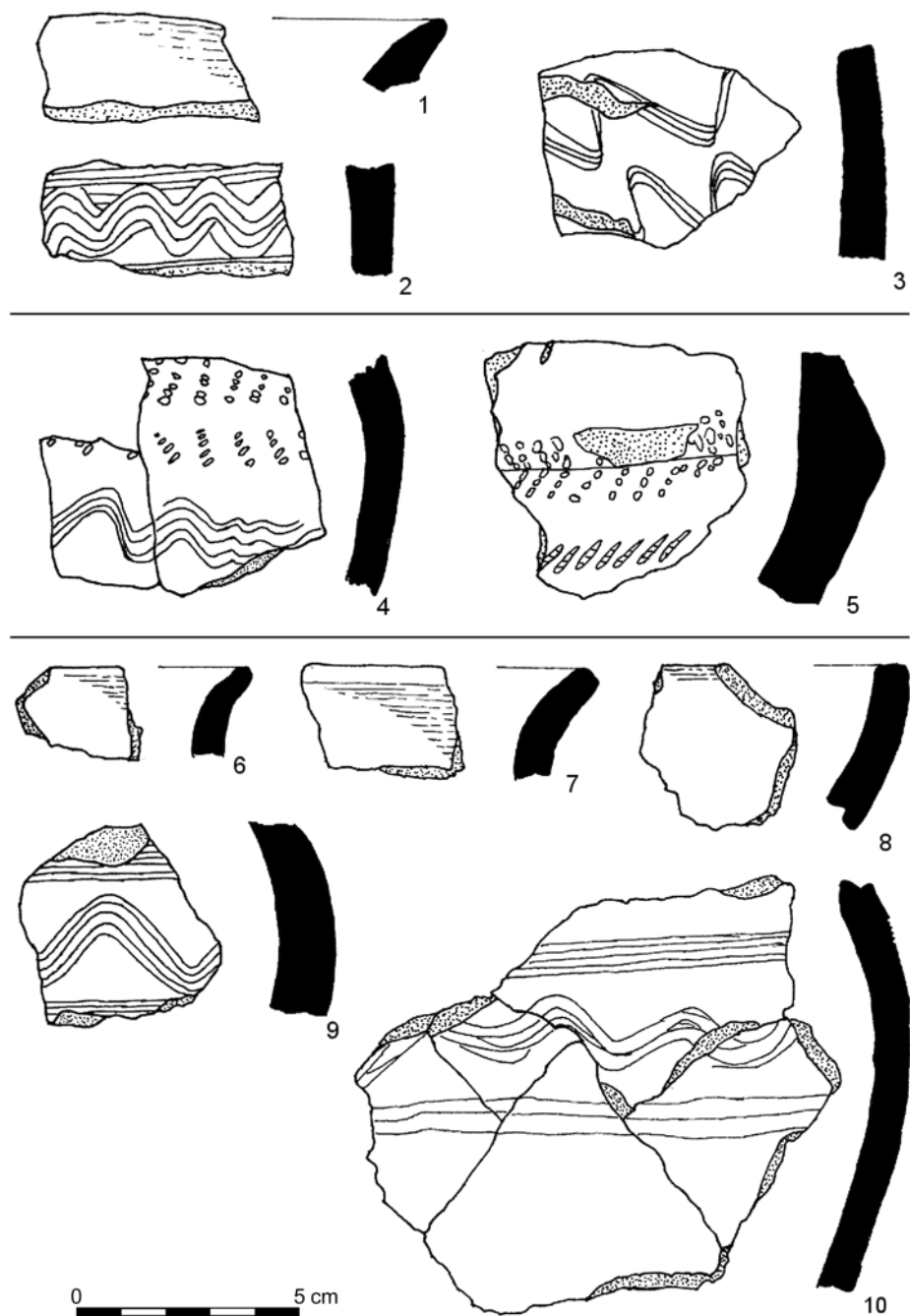
P11 - část 4

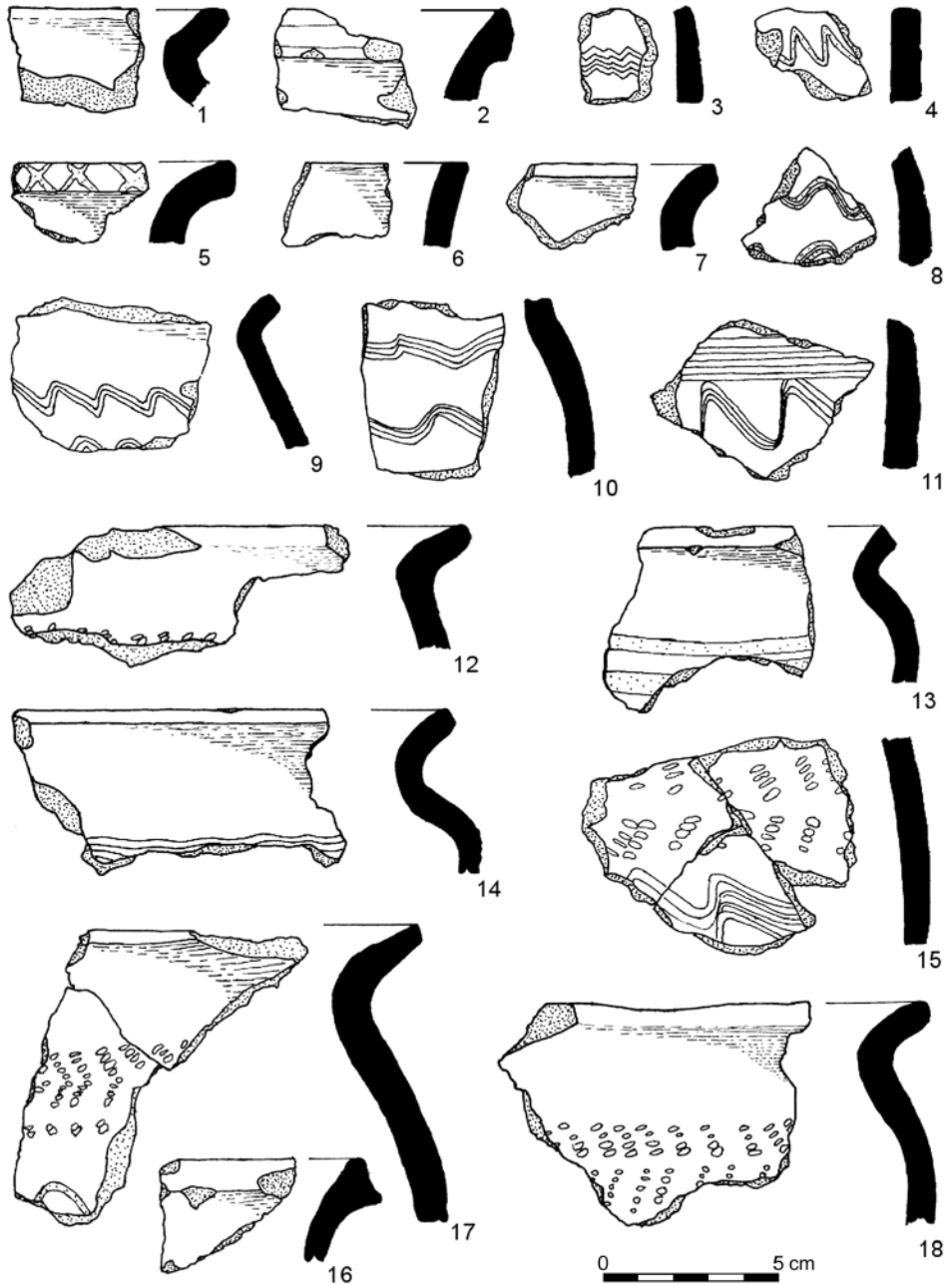
P12

Obr. 4. Brno – Spálená ul. Profil P11, část 3 (nahore) a část 4 (vlevo dole). Profil P12 (vpravo dole). Podle Zábek 2002.

Obr. 5. Brno – Spálená ul. Keramika z vrstvy 1114 (1–3), z vrstvy 1254 (4, 5) a z vrstvy 1255 (6–10).

Obr. 6. Brno – Spálená ul. Keramika z vrstvy 1244.

Vzhledem k tomu, že raně středověká keramika nedosahuje v některých vrstvách příliš vysokých počtů a je často dochována ve značně fragmentárním stavu, bylo hned zpočátku zavrhnuto užití složitějších statistických analýz, jako je např. faktorová analýza. Při práci s keramickým materiálem byla proto užitá pouze jednoduchá kvantifikace, kterou zmiňuje J. Macháček (2001, 168) a která byla využita například při zpracování středohradištní keramiky ze střední Moravy (Pokorná 2005; 2007) nebo středověké keramiky z Brna (Procházka – Peška 2007).

Aby údaje získané kvantifikací bylo možno považovat za objektivní, je nutné kvantifikovat vrstvy s velkým počtem fragmentů. J. Macháček (2001, 71) považuje za vhodné pro statistické účely objekty s počtem keramických fragmentů vyšším než 100 kusů. V souboru ze Spálené ulice splňuje tuto podmínku z celkových osmi vrstev pouze materiál ze tří uloženin (1222, 1224 a 1244, počítány pouze raně středověké fragmenty). Vzhledem k tomu, že jde o poměrně nízké číslo, budou do analýzy zařazeny i další čtyři vrstvy (1254, 1243, 1114 a 1255), ve kterých bylo nalezeno 25, 48, 59 a 70 střepů, přičemž ne všechny údaje získané z těchto stratigrafických jednotek lze považovat za plnohodnotné. Poslední uloženina (1266) obsahovala jen dva fragmenty, proto nebyla do analýzy zahrnuta.

S počty fragmentů, které vstupují do kvantifikace, souvisí problém slepitelných střepů a jejich počítání při analýze. Při posuzování míry dochování souboru pomocí fragmentarizace jednotlivých střepů byly slepitelné fragmenty počítány každý zvlášť. Při analýze keramické hmoty, tvarů okrajů a výzdobných motivů byly slepitelné fragmenty pocházející z jedné nádoby považovány za jeden kus, čímž nedocházelo například ke zkrácení výskytu jednotlivých výzdobných motivů či skupin okrajů. Podobný postup zvolila i L. Pokorná (2005, 30).

Prvním krokem v analýze keramiky bylo určení stavu dochování souboru a s tím souvisejících postdepozičních procesů. S tímto krokem souvisela i následující část, ve které se rozlišovaly intruze v jednotlivých vrstvách. Následovalo vyhodnocení vývojových tendencí v keramice, které proběhlo nejprve vzájemným srovnáním keramiky z jednotlivých vrstev dle jejich umístění ve stratigrafické matici. Posuzována byla keramická hmota, tvary okrajů a motivy výzdoby, které se na fragmentech nacházely.

Datování uloženin pomocí metody „nejmladší datuje“ bylo zavrženo z důvodu výskytu nehomogenních vrstev s artefakty „reziduálními“ i „infiltrovanými“ (Nováček 2003) z různých časově vzdálených období. Tuto metodu považuje za „nedůvěryhodnou“ i J. Macháček (2001, 28). Proto hrála při datování hlavní roli složka, která v té které uloženině převládala.

4. Analýza keramického souboru

4.1. Analýza postdepozičních procesů

Před započítáním analýzy keramiky se vyhodnotily postdepoziční procesy, které lze posoudit na základě výskytu a charakteru intruzí a míry fragmentarizace

keramiky v jednotlivých uloženinách. Zejména ve starších vrstvách je poměrně výrazně zastoupena pravěká keramika (tab. 2). Důvod pro takřka poloviční počet fragmentů tohoto stáří ve stratigrafické jednotce 1114 již byl uveden výše. V následující uloženině 1255 dosahuje počet pravěkých střepů přibližně třetiny z celkového počtu fragmentů, ale oproti hradištní keramice jsou více fragmentarizované. Jedná se tedy pravděpodobně o fragmenty, které byly přemístěny do vrstvy v rámci postdepozitních transformací díky antropogennímu působení (Čapek 2010, 22, tab. 1); stejný závěr platí i pro další analyzované uloženy.

Vrstva	Stáří fragmentů (počet)			Celkem
	Raný středověk	Vrcholný středověk	Pravěk	
1114	59	0	51	110
1255	70	1	37	108
1254	25	0	4	29
1244	254	0	37	291
1243	48	0	0	48
1224	441	4	6	451
1222	132	3	1	136

Tab. 2. Brno – Spálená ul. Počty fragmentů raně středověkého, vrcholně středověkého a pravěkého stáří.

Jednotlivé střepy byly zařazeny do jedné ze tří kategorií fragmentarizace přesně dle brněnského deskripčního systému, takže nejmenší fragmenty do velikosti 3×3 cm odpovídaly kategorii 1, středně velké zlomky keramiky o rozměrech od 3×3 až 6×6 cm připadly kategorii 2, ještě větší fragmenty pak náleží kategorii 3 (Procházka 2007, 268). Úroveň dochování raně středověké keramiky je ve všech vrstvách přibližně podobná (tab. 3). Převládají nejmenší střepy, jejichž podíl se pohybuje přibližně mezi 55 a 60%, druhé nejčetnější jsou středně velké fragmenty, které tvoří přibližně 40% z počtu střepů v jednotlivých vrstvách. Podíl největších zlomků nedosahuje ani pěti procent. Výjimkou z tohoto schématu

Vrstva	Mocnost vrstvy (m)	Kategorie fragmentarizace (ks)			Celkem (ks)	Kategorie fragmentarizace (%)		
		1	2	3		1	2	3
1114	neuveдено	37	20	2	59	62,71	33,90	3,39
1255	0,2	41	28	1	70	58,57	40,00	1,43
1254	neuveдено	9	14	2	25	36,00	56,00	8,00
1244	0,14	145	103	6	254	57,09	40,55	2,36
1243	0,06	26	20	2	48	54,17	41,67	4,17
1224	0,1	258	172	11	441	58,50	39,00	2,49
1222	0,1	60	66	6	132	45,45	50,00	4,55

Tab. 3. Brno – Spálená ul. Fragmentarizace raně středověkých střepů v jednotlivých vrstvách.

je zejména uloženina 1254, v níž převládají středně velké fragmenty, zatímco podíl nejmenších fragmentů činí jen 36%. Tento rozdíl je způsoben charakterem vrstvy, která nedosahuje příliš velké mocnosti, takže lze předpokládat, že oproti ostatním uloženinám vznikla vrstva 1254 v krátké době a byla relativně brzy překryta další vrstvou. Celkový stav dochování fragmentů (drobné zlomky malých rozměrů) odpovídá sekundárnímu odpadu, který byl vyhozen na volné prostranství a následně rozšlapán (Čapek 2010, 24–25, tab. 2).

4.2. Statistické vyhodnocení raně středověké keramiky

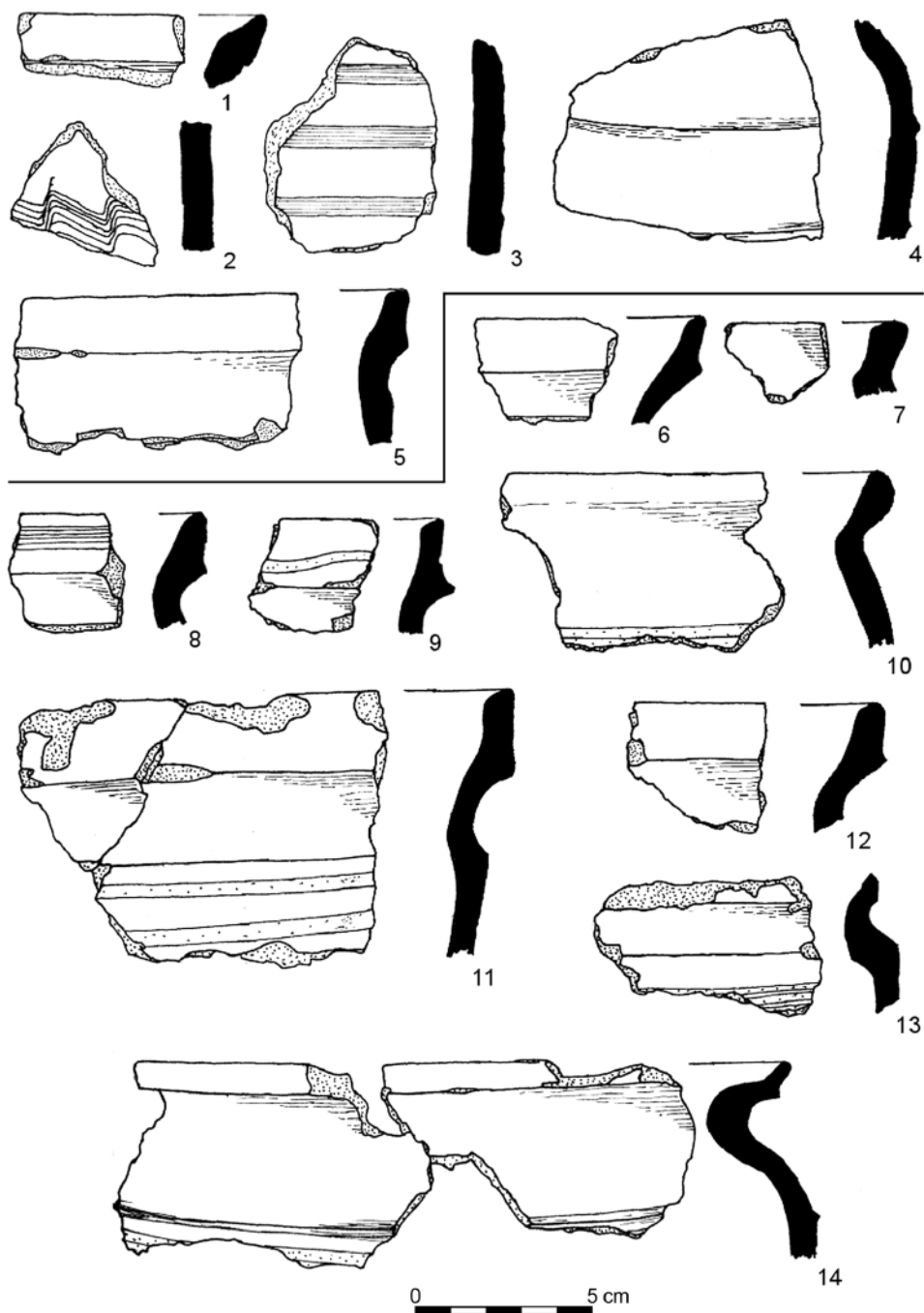
Tvarová škála nádob je, jak je pro raně středověkou keramiku charakteristické, chudá. V souboru se vyskytují hrnce, jimž může náležet až 1013 fragmentů z 988 jedinců (je ale možné, že část zejména nezdobených výdutí pochází z ostatních tvarů nádob, především zásobnic). Zásobnice se, s jednou výjimkou z vrstvy 1244, objevují až ve vrstvách 1222 (8 fragmentů z 8 jedinců) a 1224 (6 fragmentů z 6 jedinců). V uloženině 1255 se nacházel jeden zlomek mísy. Celkově tedy zpracovaný soubor čítá 1029 fragmentů.

4.2.1. Keramický materiál

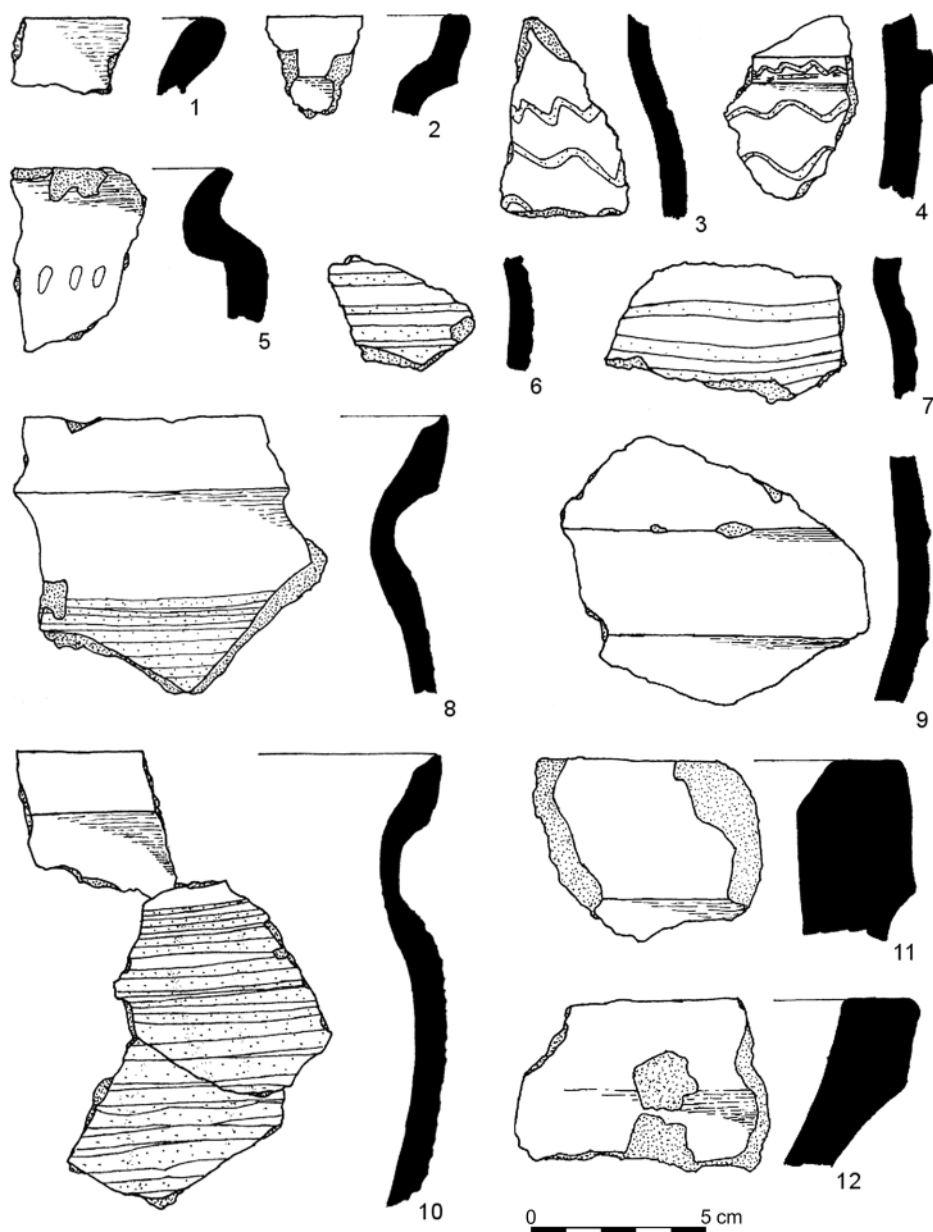
Dle keramického materiálu bylo možno soubor rozředit do dvanácti keramických tříd, z nichž ani jedna se nevyskytuje ve všech sedmi uloženinách. V šesti vrstvách se objevují fragmenty náležející keramickým třídám 261, 270 a 280, přičemž poslední dvě třídy tvoří v těchto vrstvách početně nejvýraznější složky (tab. 4). Výjimku představuje pouze keramika z nejstarší stratigrafické jednotky 1114, ve které má převahu třída 284, která se nadále omezeně vyskytuje již jen v uloženině 1255.

Vrstva	Keramická třída												Celkem
	260	261	262	270	271	272	274	280	282	283	284	285	
1114	2	1		7				4		3	42		59
1255		2		1				43	5	2	3	10	66
1254								13	4	1		6	24
1244	2	9	1	142	1			58	8	9		19	249
1243		5		29	8	2	1	3					48
1224	47	38	5	261	41	31	4	5					432
1222	26	12	7	63	8	9	1						126
Celkem	77	67	13	503	58	42	6	126	17	15	45	35	1004

Tab. 4. Brno – Spálená ul. Zastoupení keramických tříd v jednotlivých vrstvách (počty jedinců).

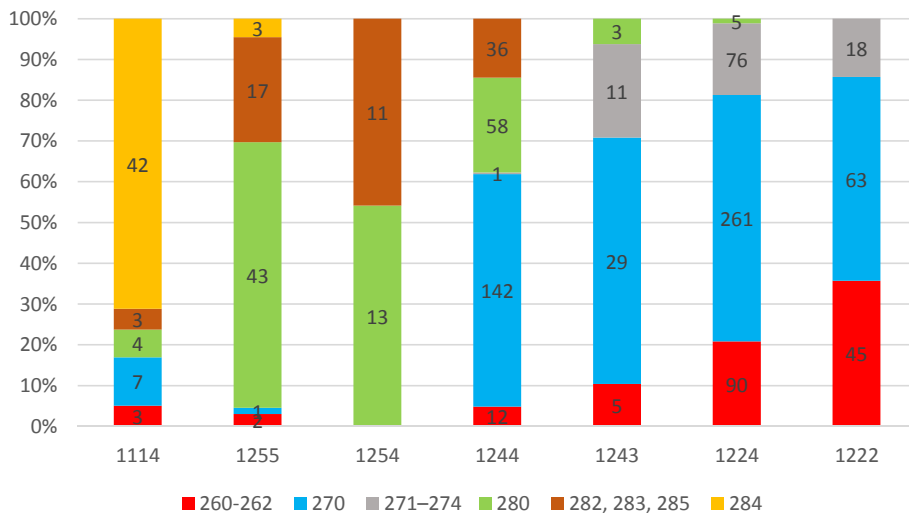
Obr. 7. Brno – Spálená ul. Keramika z vrstvy 1243 (1–5) a z vrstvy 1224 (6–14).

Obr. 8. Brno – Spálená ul. Keramika z vrstvy 1224.

Zastoupení jednotlivých keramických tříd vykazuje vzájemnou souvislost ve vztahu ke stáří jednotlivých uloženin. Pro mladší vrstvy je charakteristická přítomnost tříd řady 270, která se ve vysokých počtech objevuje v uloženinách 1222, 1224, 1243 a 1244. V poslední zmiňované vrstvě se poprvé výrazněji vy-

skytují keramické třídy řady 280, které od spodnější vrstvy 1254 dominují (graf 1). Na rozdíl od mladších vrstev, ve kterých se třída 280 takřka nevyskytuje, je poměrně překvapivý výskyt třídy 270 (stejně jako grafitových fragmentů) v uloženinách 1114 a 1255. Jelikož se ale v obou případech jedná o malé počty, je možné, že se tyto fragmenty přimíchaly do těchto kontextů v průběhu exkavace. Pro keramiku s příměsí grafitu tříd 260 je pak příznačná vzestupná tendence v mladších vrstvách (graf 1).

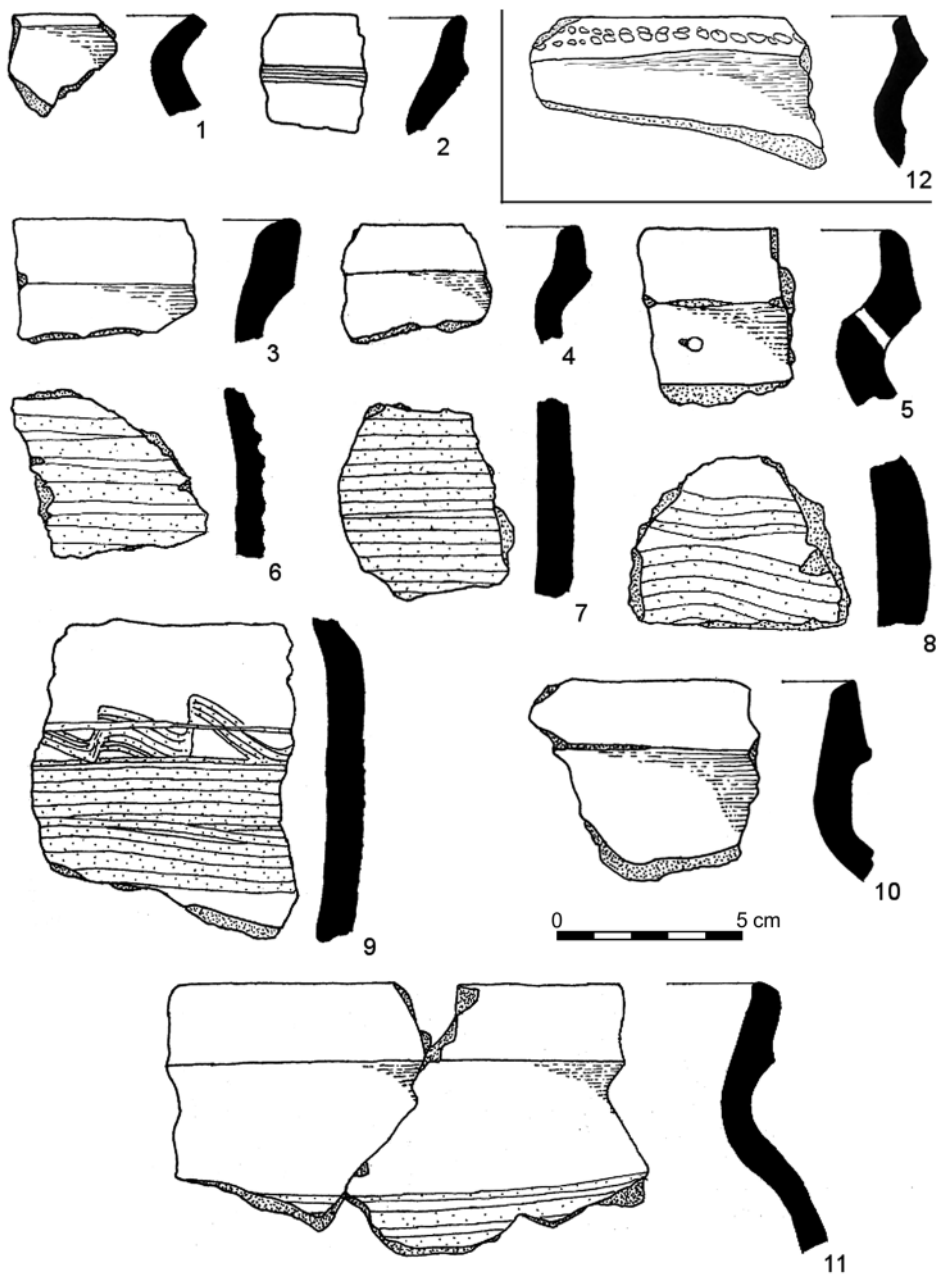

Graf 1. Brno – Spálená ul. Procentuální zastoupení keramických tříd v jednotlivých vrstvách.

4.2.2. Okraje

Statistické vyhodnocení přítomnosti jednotlivých typů okrajů v souboru naráží zdaleka nejvíce na problém nízkého počtu jedinců. Celkově lze okrajům hrnců přiřadit pouze 90 různých jedinců, z čehož je zřejmé, že ani v jedné vrstvě nebylo dosaženo hranice 100 kusů. Největší množství jedinců je v uloženině 1224, dosáhl zde počtu 41 kusů, naopak nejnižší počty jsou ve stratigrafických jednotkách 1114, 1243 a 1255, v nichž se nacházelo pět a méně jedinců. Přesto lze v souboru postihnout alespoň základní rámec vývoje tvaru okraje v hradištním období.

Ve starších stratigrafických jednotkách se vyskytují výhradně prosté ven vykloněné a neseříznuté okraje (tab. 5; obr. 5: 1, 6, 7), ale dosahují jen malého počtu tří jedinců (jeden zlomek nádoby keramické třídy 270 se vzhůru vytaženým okrajem ve vrstvě 1255 představuje intruzi, viz výše). Změna nastává s nástupem ven vykloněných a kuželovitě seříznutých okrajů v uloženině 1244 (obr. 6: 7, 12–14, 17, 18). Také se zde objevují zlomky nádob s válcovým hrdlem, které jsou tradičně spojovány s polským vpádem na přelomu 10. a 11. století (obr. 6: 6). Další změna pak přichází s výskytem vzhůru vytažených okrajů, které se

Obr. 9. Brno – Spálená ul. Keramika z vrstvy 1222 (1–11) a z vrstvy 1116 (12).

poprvé nacházejí ve vrstvě 1243 (obr. 7: 5) a v mladších uloženinách 1222 a 1224 převládají, především jejich vykloněné varianty (např. obr. 7: 6; 8: 10; 9: 2). Průměrná délka vytažení v uloženině 1224 dosahuje 1,53 cm a v uloženině 1222

se rovná 1,7 cm. Jednoduché vyhnuté nezesílené i zesílené okraje ve vrstvě 1224 nepředstavují intruze, ale spíš archaický projev ve formování ústí nádob, jak lze soudit na základě materiálu, z něhož byly vyrobeny (keramické třídy 261 a 270). Za zmínku stojí také skutečnost, že se od vrstvy 1243 začíná objevovat odsazení hrdla od těla nádoby.

Vrstva	Skupina okrajů										Celkem
	1	2	4	5	6	7	16	22 DS	22 VV	28	
1114	1										1
1255	2							1			3
1244	1		1	1	13	3	1			3	23
1243			1		1	1		1	1		5
1224	3	3			5	1	1	5	23		41
1222					1	1		4	11		17
Celkem	7	3	2	1	20	6	2	11	35	3	90

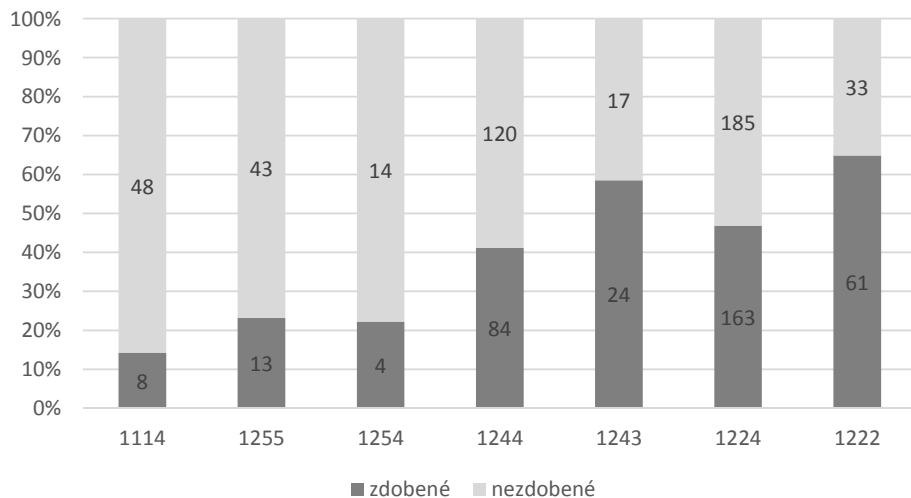
Tab. 5. Brno – Spálená ul. Zastoupení skupin okrajů v jednotlivých vrstvách.

Výzdoba se vyskytuje na dvou typech okrajů. Ve starší uloženině 1244 nesou výzdobu okraje ven vyhnuté a svisle seříznuté (skupiny 4 a 5). Výzdoba se nacházela na vnější seříznuté plošce, v jednom případě sestávala ze dvou vodorovných rytých linií (obr. 6: 2), ve druhém byl motivem neobvyklý pás rytých křížků (obr. 6: 5). Druhým typem okrajů, který býval zdobený, jsou vzhůru vytažené okraje z uloženin 1222 a 1224. Výzdobu nesla pouze menší část fragmentů; ve vrstvě 1224 se jedná o tři jedince, ve vrstvě 1222 jen o jednoho. Výzdobným motivem u tří jedinců byl svazek vodorovných linií (obr. 7: 8; 9: 2), na čtvrtém okraji se nacházela jedna široká vlnovka (obr. 7: 9).

V celém souboru se nacházely pouze dva zlomky okrajů zásobnic. Oba byly ve vrstvě 1224, přičemž jeden patřil k nejstarším prototypům kyjovitých okrajů (skupina 7; obr. 8: 12) a druhý byl kyjovitý, obdélného průřezu (skupina 12; obr. 8: 11). Jeden okrajový zlomek náležel i míse, konkrétně se jednalo o nezesílený a vodorovně seříznutý okraj (skupina 8; obr. 5: 8).

4.2.3. Výzdoba

Celkem se v souboru dochovalo 837 fragmentů výdutí patřících hrncům, které bylo možno přiřadit 817 jedincům. Výzdobu neslo dohromady 357 výdutí, přičemž lze sledovat rozdíly ve vzájemném zastoupení zdobených a nezdobených výdutí v jednotlivých vrstvách, odrážející vývojové tendence na lokalitě (graf 2). V nejstarších stratigrafických jednotkách (1114 až 1254) se podíl zdobených výdutí pohybuje kolem 20%, v uloženině 1244 již dosahuje 40% a v některých mladších vrstvách již činí podíl zdobených výdutí až 60%.

Graf 2. Brno – Spálená ul. Podíl zdobených a nezdobených výdutí v jednotlivých vrstvách.

Téměř ve všech stratigrafických jednotkách výrazně převládá samotná rytá výzdoba (tab. 6). Výjimkou je pouze malá vrstva 1254, ve které se častěji objevuje kombinace ryté výzdoby a hřebenových vpichů, ale v tomhle případě mohlo dojít ke zkreslení díky velmi nízkému počtu zdobených výdutí. Tato kombinace výzdoby se spolu se samotnými hřebenovými vpichy vyskytuje i v dalších starších uloženinách (1254 a 1244), ale oproti ryté výzdobě dosahuje podstatně menších počtů. Nehtovité vrypy se objevily pouze na třech různých fragmentech v uloženině 1224. Víceméně průběžný výskyt vykazuje plastická lišta (i s různými kombinacemi), byť není v souboru příliš běžná. Zejména v mladších vrstvách se sporadicky objeví radélková výzdoba, která má ale nejspíš povahu intruze, o čemž svědčí její výskyt na velmi malých fragmentech.

Vrstva	Rytá	Vpichy	Vpichy a rytá	Vrypy	Vrypy a rytá	Plastická	Plastická a rytá	Plastická a vpichy	Plastická a vrypy	Radélko	Celkem
1114	7	1									8
1255	11	1							1		13
1254	1		2					1			4
1244	74	4	5							1	84
1243	22					1	1				24
1224	156			2	1	1	2			1	163
1222	60									1	61
Celkem	331	6	7	2	1	2	3	1	1	3	357

Tab. 6. Brno – Spálená ul. Typy výzdoby či jejich kombinace v jednotlivých vrstvách.

Hřebenové vpichy nejčastěji pokrývají nádobu ve formě dvou vstříčných pásů (obr. 5: 4; 6: 15, 18), často se vyskytne také pouze jeden pás (obr. 6: 12), ale vzhledem ke značné fragmentarizaci souboru je možné, že druhý pás se nedochoval. Dvakrát se objevily tři pásy vstříčných hřebenových vpichů (obr. 6: 17) a jednou dva pásy souběžných šikmých hřebenových vpichů. Pozoruhodná je velice častá přítomnost těchto motivů výzdoby na keramice třídy 282 (tab. 7).

Plastická lišta má nejčastěji drobný oblý tvar, který se objevuje dvakrát v uloženině 1243 (obr. 7: 4) a dvakrát ve vrstvě 1224 (obr. 7: 14; 8: 9) Výrazná lišta obdélného průřezu se nacházela na dvou fragmentech pocházejících z uloženin 1255 a 1224 (obr. 8: 4). Trojúhelníkový průřez lišty byl zaznamenán jednou, ve vrstvě 1254 (obr. 5: 5). Radélková výzdoba sestává především z několika řad drobných čtverečků.

Vrstva	Keramická třída							
	270		280		282		283	
	zdobené	zdobené	celkem	zdobené	celkem	zdobené	celkem	
1114			4			1	3	
1255			30	1	5		2	
1254			13	2	4	1	1	
1244	1	3	51	5	8		9	
Celkem	1	3	99	8	17	2	15	

Tab. 7. Brno – Spálená ul. Zastoupení výzdobného motivu hřebenových vpichů dle keramických tříd.

Rytá výzdoba se nacházela na 341 zlomcích výdutí. Dokumentováno bylo 52 různých kombinací výzdoby, jež byly pro přehlednost rozříděny do devíti základních kategorií, zejména dle způsobu provedení (tab. 8). V nejstarší stratigrafické jednotce 1114 se objevuje především žlábkování těla hrnců, ale minimálně ve dvou případech se pravděpodobně jedná o intruzi (hustě žlábkovaný fragment keramické třídy 261 a fragment keramické třídy 270 zdobený jedním žlábkem). V této jednotce se také nacházely dva ze tří zdobených zlomků výdutě 284 (z celkového počtu 45 střepů); výzdobným motivem byla hřebenová vlnice a kombinace hřebenového pásu s vlnicí (obr. 5: 2). Výzdoba provedená hřebenovým nástrojem se dále výrazně projevuje také v následujících vrstvách 1255, 1254 a 1244, přičemž je charakteristická pro keramické třídy řady 280, v uloženině 1244 se nachází často i na keramice třídy 270. V této vrstvě se také poprvé (vyjma stratigrafické jednotky 1114) objevuje rytí jednohrotým nástrojem, které od následující vrstvy 1224 vysoce převažuje nad výzdobou rytou hřebenovým nástrojem, zejména ve formě žlábkování nádoby. Výzdoba rytá jednohrotým nástrojem se objevuje především na keramice tříd 270 až 274.

Vrstva	Rýhy	Žlábký	Vlnovka	Rýhy a vlnovka	Žlábký a vlnovka	Hřebenový pás	Hřebenová vlnice	Hřeben. pás a hřeben. vlnice	Hřeben. pás a žlábký	Celkem
1114		4					2	1		7
1255			1			5	1	4		11
1254						1	2			3
1244	2	16	5		3	14	23	15		78
1243	2	10	3			2	5	1		23
1224	14	98	11	3	4	21	8			159
1222	5	36	1	1	3	6	2	4	2	60
Celkem	23	163	21	4	10	50	43	25	2	341

Tab. 8. Zastoupení motivů ryté výzdoby v jednotlivých vrstvách.

Výzdobu neslo také devět zlomků zásobnic. Jeden fragment zdobený hřebenovým pásem se našel ve vrstvě 1244, jiný byl v uloženině 1224. Zde se objevil také zlomek výdutě zdobený žlábkem a jednoduchou vlnovkou. Zbylých šest zdobených výdutí bylo vyzvednuto z vrstvy 1222. Na třech výdutích se nacházela plochá plastická lišta, v jednom případě zdobená hřebenovou vlnicí. Čtvrtý střep byl rýhován, výzdobu pátého tvořila rytá vlnovka a žlábek. Poslední fragment nesl netypickou výzdobu sestávající z vodorovných žlábků a šikmých či vstříčných rýh.

4.3. Vývojové fáze raně středověké keramiky na lokalitě

Celý soubor lze na základě předchozí analýzy rozdělit do několika vývojových fází. Tyto fáze byly vyčleněny a vzájemně rozlišeny na základě výskytu dominantních keramických tříd, typů okrajů a motivů výzdoby v jednotlivých vrstvách.

Nejstarší fázi představuje silnostěnná keramika hnědých či okrových odstínů. Nádoby byly robeny v ruce, z hrubozrnného materiálu, jako ostřívo posloužily kamínky (keramická třída 284). Výrazná je síla stěny výdutě, pohybující se kolem 10 mm. Výzdoba je zastoupena pouze na třech jedincích, byla provedena hřebenovým nástrojem na stojící či pomalu obtáčené nádobě (obr. 5: 2, 10). Okraje se v souboru nedochovaly. Tato keramika se objevuje zejména ve stratigrafické jednotce 1114, několik fragmentů se vyskytlo také ve vrstvě 1255.

Pro druhou fázi je charakteristická keramika hnědého či okrového zbarvení s písčným ostřivem třídy 280. Zdobena je zejména rytou hřebenovou výzdobou, výjimečně v kombinaci s pásy hřebenových vpichů (obr. 5: 5, 9; 6: 3, 8–10, 14). Příležitostně se objeví jednoduché vlnovky nebo šroubovice, ryté jednohrotým nástrojem (obr. 6: 4). Okraje hrnců jsou ven vyhnuté a neseříznuté či kuželovitě

seříznuté, jeden okraj byl svisle seříznutý a zdobený pásem rytých křížků (obr. 6: 5). Hřebenové motivy výzdoby se objevují také na redukčně pálené keramice světle až středně šedých barev keramické třídy 285 (obr. 6: 11). Výrazná je tmavě šedá keramika se světlým lomem, pro kterou je typická výzdoba hřebenového vpichu, případně doplněná o hřebenovou rytou výzdobu (obr. 5: 4; 6: 12, 17, 18). Této fázi lze přiřadit keramiku z vrstev 1255, 1254 a částečně také z uloženi 1244.

Keramika třetí fáze je na lokalitě zastoupena nejčastěji. Z materiálového hlediska je poměrně heterogenní, objevuje se jak keramika s písčítým ostrívem třídy 270 a 271, tak i keramika s příměsí grafitu s přežahem (třída 260) či bez přežahu (třída 261). Ve starších vrstvách (1243 a 1244) se objevují ještě ven vykloněné a seříznuté okraje (obr. 6: 13; 7: 1), od následujících vrstev (1222 a 1224) už dominují vytažené okraje (např. 7: 11, 12; 9: 2–5), které výjimečně nesou výzdobu, především rytých linií (obr. 7: 8, 9; 9: 2). Objevuje se odsazení hrdla od výdutě (obr. 7: 11, 13). Těla hrnců jsou často zdobena žlábkováním, objeví se ale i rýhování, vlnovky, hřebenová výzdoba, případně drobné plastické lišty a různé kombinace (obr. 7–9). V této fázi se objevují také zásobnice s kyjovitým okrajem či jeho prototypem, zdobené rytou výzdobou a plochými plastickými lištami (obr. 8: 11, 12),

5. Srovnání souboru z ulice Spálená s jinými soubory keramiky

Pro přesnější dataci výše vyčleněných tří vývojových keramických fází poslouží soubory z několika moravských lokalit, zejména ze samotného Brna a blízkého okolí. Keramika první fáze má analogie v Brně – Starém Lískovci. Při výzkumu zdejšího sídliště byly vyzdviženy hrubší silnostěnné nádoby červenohnědého zbarvení. Výzdoba se vyskytovala v horní třetině nádoby, obvykle hned pod hrdlem, a nejčastěji sestávala z kombinací hřebenových pásů a hřebenových linií (*Čižmářová 1994, 277*). Masivní hrubá keramika, ve které se může objevovat příměs velkých kamínků, je známa také ze sídliště v Břeclavi – Líbivé, zejména z objektů 89, 93 a 94. Zdobena zde byla menší část fragmentů výdutí (cca 30 %), přičemž rytá výzdoba byla provedena pomocí hřebenového nástroje (*Macháček 2000, 35–36*). Jisté analogie lze spatřovat také v primitivní výzdobě keramiky I. či II. horizontu ze starohradištního sídliště na Pohansku u Břeclavi, která je provedena hřebenovým nástrojem na stojící či pomalu rotující nádobě (*Macháček 2000, 27–28*). Podle těchto analogií stojí keramika první fáze ze Spálené ulice někde na pomezí I. a II. horizontu keramiky středodunajské kulturní tradice, časově spadající především do 7. století (*Macháček 2000, 36–37*).

Následující fázi je blízká keramika z hradiště Staré Zámky u Brna-Lišně. Tamější osídlení je dlouhodobé, trvá od 7. až do začátku 11. století, tudíž je místní keramika rozdělena do šesti horizontů (*Staňa 1994, 267–278; 2000, 208*). Do druhého horizontu (8. století až 1. polovina 9. století) byly zařazeny dvě skupiny keramiky, jež se od sebe odlišují především v příměsí slídy v keramické hmotě. Obě skupiny byly hnědých barev, okraje byly ven vyhnuté a zaoblené nebo kuželovitě

seříznuté, výzdobnými motivy byly pásy hřebenových vpichů a rytých hřebenových pásů a vlnic (*Staňa 1994, 269–273, obr. 3, 5*). Tato keramika se objevuje také na sídlišti v Blučině, ze kterého je známý také hrnec s okrajem zdobeným rytými křížky na kuželovitě seříznuté ploše okraje, představující přímou analogii k jedinci ze Spálené ulice (*Staňa 1994, 269, obr. 4: 7*). Hnědé či šedé hrnce s ven vykloněným a kuželovitě seříznutým okrajem zdobené hřebenovými vlnicemi a pásy, občas doplněné hřebenovými vpichy, jsou známy také z nedalekého hradiště na lokalitě „Modrý lev“ na Starém Brně, kde se objevují od pokročilého 8. století do přelomu 9./10. století (*Jordánková – Loskotová 2006, 121–122, obr. 4, 5*). Také na středohradištním sídlišti v Kuřimi byla nalezena stejná keramika, tedy hrnce s ven vykloněnými a převážně kuželovitě seříznutými okraji, které byly zdobeny především hřebenovými vlnicemi a pásy. Oproti hradišti na lokalitě „Modrý lev“ je zde častý také hřebenový vpich na podhrdlí nádoby, ať už v jednom pásu či ve dvou vstřícných pasech, díky čemuž má keramika ze sídliště v Kuřimi blízko k souboru z ulice Spálená (*Procházka 1992, 326–327, obr. 4–6*).

Několik fragmentů zdobených jednoduchou vlnovkou, rytou šroubovicí či jejich kombinací by snad mohlo pocházet z nádob blučinského okruhu nebo jeho odnože – „typu 1/54“, známého zejména z líšeňského hradiště (*Mazuch 2013, 34–36, 42, 49, 52; Staňa 1960, 253–254*). Ve dvou případech se vlnovka nachází na silnostěnné výdutí, je tedy možné, že se jedná o místní napodobeninu keramiky blučinského typu, tzv. kvalitativního stupně III (*Mazuch 2013, 52*), ale podobně jako u předchozích případů to nelze vzhledem ke fragmentárnosti souboru s jistotou potvrdit.

Paralely ke keramice ze začátku třetí fáze lze nalézt jak na lokalitě „Modrý lev“ na Starém Brně, tak v 6. horizontu keramiky z hradiště Staré Zámky u Líšně. Na obou lokalitách se objevují stále ještě hrnce s ven vykloněnými a seříznutými okraji, s hrdly, která jsou odsazena od výdutě zdobené především rytými žlábků, na podhrdlí se vyskytují zářezy, vlnovky i vlnice, příležitostně se objeví i plastické lišty. Tato keramika je datována do 2. poloviny 10. století, přičemž nález tří fragmentů válcovitých okrajů posouvá dataci do začátku 11. století (*Dohnal 2005, 84; Jordánková – Loskotová 2006, 125–126, obr. 8; Procházka 2009, 172–173; Staňa 1994, 278, 285, obr. 13, 14, 18*).

V brněnském prostředí se pro srovnání pokročilejší keramiky třetí fáze nabízí několik souborů ze samotného centra Brna, především keramické soubory vyzvednuté při výzkumech na Starobrněnské ulici 6–8, Josefské ulici 7, Radnické ulici 8 a na Petrově. Pro všechny soubory je charakteristická převaha vzhůru vytažených okrajů, především dovnitř skloněných variant, které jsou občas zdobené. Průměrná délka vytažení se pohybuje kolem 17 mm. Současně se vyskytují také ven vykloněné a zesílené (skupina 2) nebo různě seříznuté okraje (skupiny 4 až 7). Výzdoba výdutí sestávala především z hustě kladených žlábků, na podhrdlí se mohou objevit vlnovky, vlnice a vrypy. Datace těchto souborů spadá do 12. století, především jeho druhé poloviny (*Procházka – Peška 2007, 152–161, 167–169, tab. 1, 11*).

Pozoruhodný je vysoký podíl vzhůru vytažených a ven vykloněných okrajů v souboru ze Spálené ulice, který nemá v ostatních brněnských souborech analo-

gie. Jistou možnost srovnání nabízí keramika z kontextu 127 ze Žerotínova náměstí v Přerově. V tomto souboru sice výrazně převládaly prosté, ven vykloněné okraje, vyskytovaly se v něm ale také vzhůru vytažené a ven vykloněné okraje (tamější skupina 39), přičemž dovnitř skloněné varianty zde dokumentovány nebyly. Celý soubor je datován k polovině 11. století (*Parma 2001, 183–186, obr. 4, 9*). Vzhůru vytaženým a ven vykloněným okrajům ze Spálené ulice jsou blízké také některé okraje z několika objektů na raně středověkém sídlišti ve Mstěnicích, které byly datovány do 2. poloviny 11. století až 1. poloviny 12. století (*Nekuda 2000, např. obr. 244: 6; 280: 8; 281: 7; 286: 7, 8*). Podobné typy okrajů se objevují i v dalších moravských souborech ze Želechovic či Rudic, jeden fragment vytaženého a ven vykloněného okraje byl vyzvednut i na Starých Zámčích u Líšně. Tyto soubory jsou datovány především do druhé poloviny 11. století (*Goš 1977, 292–293, obr. 1; Nekuda 1984, 24, obr. 2: f; 4: b; Staňa 1998, 105, obr. 8: 27*). Tyto okraje se vyskytují také v Mikulčicích v rámci skupiny grafitové keramiky 7, datované do závěru 10. století a do první poloviny 11. století, především v objektech 1 a 2 u VI. kostela (*Poláček 1998, 152, obr. 6: 18, 19, 21, 30; 7:5, 9, 32, 33*).

Přestože nelze vzhledem k nízkým počtům okrajových fragmentů spoléhat na vzájemné počty vzhůru vytažených a ven vykloněných či dovnitř skloněných okrajů, lze z výše uvedených analogií odvodit, že počátek pokročilejší keramiky třetí fáze spadá přibližně do poloviny 11. století a její vývoj pokračuje snad až do 2. poloviny 12. století, jak napovídá výskyt zdobených okrajů a některých pokročilejších variant vzhůru vytažených a dovnitř skloněných okrajů. Stáří analyzované keramiky nepřesáhlo 12. století, o čemž svědčí absence římsovitých okrajů, okrajů svisele nebo kuželovitě seříznutých, nahoru vytažených a vespod podžlabených (skupina 19 dle R. Procházky) či mizivé zastoupení výzdoby provedené ozubeným kolečkem – tyto prvky se objevují od přelomu 12. a 13. století (*Procházka – Peška 2007, 154, 161, 220*). Kontinuální vývoj na ulici Spálená dále naznačuje například keramika z kontaminovaného kontextu 1116, ve kterém se nachází okraj zdobený radélkem (obr. 9: 12), římsovité okraje nebo fragmenty vrcholně středověké slídnaté keramiky.

5. Závěr

Analýzou se podařilo rozdělit keramiku ze Spálené ulice do tří vývojových fází. První fáze spadá do 7. století, druhá fáze je datována od 8. století do přelomu 9. a 10. století a třetí trvá od 2. poloviny 10. století do konce 12. století. Zpracování tohoto keramického souboru tak prokázalo existenci dlouhodobého osídlení v blízkém okolí zkoumaného prostoru. Mezi nejzávažnější zjištění patří přítomnost osídlení již ve starohradištním období, které je na území brněnské aglomerace poměrně unikátní, srovnání má především na sídlišti ve Starém Lískovci (*Čížmářová 1994*). Pozoruhodné výsledky přinesla také analýza keramiky mladohradištní fáze, snad nasvědčující existenci dosud neznámého blízkého

sídliště v období od přelomu 10./11. století až do 12. století, které tak časově předchází známému osídlení 2. poloviny 12. století v prostoru pozdějšího středověkého města a které je současné s osídlením na Starém Brně a na ulicích Vojtova a Videňská (Procházka 2000, 19–41). Osídlení v prostoru ulice Spálená následně kontinuálně pokračovalo až do 14. století (Zůbek 2002, 6).

Literatura

- Čapek, L. 2010: Depoziční a postdepoziční procesy středověké keramiky na parcelách Českých Budějovic: případová studie z domu čp. 16. Plzeň.
- Čižmářová, J. 1994: Sídliště ze starší doby hradištní v Brně-Starém Lískovci, Právěk NŘ 4, 271–288.
- Dohnal, V. 2005: Olomoucký hrad v raném středověku II. Olomouc.
- Doležel, M. 2010: Odras hmotné kultury v archeologických pramenech odpadních jám z nádvoří Staré radnice v Brně. Brno (bakalářská diplomová práce na ÚAM FF MU, http://is.muni.cz/th/200494/ff_b).
- Goš, V. 1977: Slovanská keramika 10.–13. století na severní Moravě, Vlastivědný věstník moravský 26, 291–303.
- Jordánková, H. – Loskotová, I. 2006: K předlokačnímu osídlení Brna, Archaeologia historica 31, 119–130.
- Macháček, J. 2000: K absolutní a relativní chronologii keramiky středodunajské kulturní tradice na jižní Moravě, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity M 5, 25–55.
- Macháček, J. 2001: Studie k velkomoravské keramice. Metody, analýzy a syntézy, modely. Brno.
- Mazuch, M. 2013: Velkomoravské keramické okruhy a tzv. mladší velkomoravský horizont v Mikulčicích. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 45. Brno.
- Nekuda, R. 1984: Příspěvek k charakteristice mladohradištní keramiky na Moravě, Časopis Moravského muzea 69, 23–47.
- Nekuda, V. 2000: Mstěnice 3. Zaniklá středověká ves. Raně středověké sídliště. Brno.
- Nováček, K. 2003: Rezidualita v městských souvrstvích. In: Šmejda, L. – Vařeka, P. (eds.), Sedmadesát neustupných let. Sborník k životnímu jubileu prof. Evžena Neustupného. Plzeň, 131–146.
- Parma, D. 2001: K problematice zázemí přerovského hradu v mladohradištním období, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity M 6, 177–195.
- Pokorná, L. 2005: Vyhodnocení materiálu ze záchranného archeologického výzkumu části slované osady z Prostějova U sv. Anny. Brno (rkp. seminární práce, ulož. na ÚAM FF MU).
- Pokorná, L. 2007: Středohradištní keramika na střední Moravě. Brno (magisterská diplomová práce na ÚAM FF MU, http://is.muni.cz/th/65101/ff_m).
- Poláček, L. 1998: Graphittonkeramik aus Mikulčice. In: Poláček, L. (Hrsg.), Frühmittelalterliche Graphittonkeramik in Mitteleuropa. Naturwissenschaftliche Keramikuntersuchungen. Internationale Tagungen in Mikulčice IV. Brno, 127–198.
- Procházka, R. 1984: Pozdně hradištní keramika v některých moravských regionech, Archeologické rozhledy 36, Praha, 430–442.
- Procházka, R. 1992: Záchranný výzkum slovanského sídliště v Kuřimi, okr. Brno-venkov, Právěk NŘ 2, 317–342.
- Procházka, R. 2000: Zrod středověkého města na příkladu Brna (K otázce odrazu společenské změny v archeologických pramenech). In: Ježek, M. – Klápště, J. (eds.), Mediaevalia archaeologica 2. Praha – Brno, 7–158.
- Procházka, R. 2007: Příloha 1. Deskripční systém brněnské keramiky. In: Procházka, R. – Peška, M., Základní rysy vývoje brněnské keramiky ve 12.–13./14. století, Přehled výzkumů 48, 233–270.

- Procházka, R. 2009:* Moravská keramika kolem r. 1000 – otázka kontinuity a změny. In: Možd-zioch, S. (ed.), *Stare i nowe w średniowieczu. Pomiedzy innowacją a tradycją. Spotkania Bytomskie VI.* Wrocław, 151–186.
- Procházka, R. – Peška, M. 2007:* Základní rysy vývoje brněnské keramiky ve 12.–13./14. století, *Přehled výzkumů* 48, 143–299.
- Sedláčková, L. 2007:* Česká 10. Brněnská městská parcela do poloviny 14. století v odrazu hmotné kultury. Brno (magisterská diplomová práce na ÚAM FF MU, http://is.muni.cz/th/53076/ff_m).
- Staňa, Č. 1960:* Slovanské obytné objekty na hradišti Staré Zámky u Lišně, *Památky archeologické* 51, 240–293.
- Staňa, Č. 1994:* Die Entwicklung der Keramik vom 8. bis zur Mitte des 11. Jahrhunderts in Mittelmähren. In: Staňa, Č. (Hrsg.), *Slawische Keramik in Mitteleuropa vom 8. bis zum 11. Jahrhundert. Internationale Tagungen in Mikulčice I.* Brno, 267–294.
- Staňa, Č. 1998:* Die frühmittelalterliche Graphittonkeramik in Mittelmähren. In: Poláček, L. (Hrsg.), *Frühmittelalterliche Graphittonkeramik in Mitteleuropa. Naturwissenschaftliche Keramikuntersuchungen. Internationale Tagungen in Mikulčice IV.* Brno, 87–125.
- Staňa, Č. 2000:* Pronikání Boleslava II. na Brněnsko ve světle archeologických objevů. In: Polanský, L. – Sláma, J. – Třeštík, D., *Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II.*, 197–208.
- Staněk, P. 2010:* Odraz hmotné kultury 13. a 14. století v archeologických pramenech na parcelách Starobrněnská 2–4, 6, 8 v Brně. Brno (bakalářská diplomová práce na ÚAM FF MU, http://is.muni.cz/th/217953/ff_b).
- Zubalík, J. 2008:* Slovanská keramika z ulice Spálená (okr. Brno-město). Brno (bakalářská diplomová práce na ÚAM FF MU, http://is.muni.cz/th/145395/ff_b).
- Zůbek, A. 2002:* Brno, ulice Spálená – kolektor. Brno (náleзовá zpráva č. j. 1/02, *Archaia Brno*, o. p. s.).

EVALUATION OF AN ASSEMBLAGE OF EARLY MEDIEVAL POTTERY FROM SPÁLENÁ STREET IN BRNO (BRNO-MĚSTO DISTRICT)

The paper presented deals with early medieval pottery which was discovered in 2001 during excavations in Spálená Street near the historical centre of Brno. Within the Brno agglomeration it is a relatively unique locality, which yielded finds from three early medieval periods: 600–800 AD, 800–950 AD, 950–1200 AD, and the subsequent 13th and 14th centuries of the High Middle Ages.

The analysis and evaluation of ceramic finds was performed using modern database and statistical methods. For the purposes of pottery description, an already existing system was slightly modified, one which was previously used for the analysis and evaluation of 12th to 14th century pottery from Brno (*Procházka 2007*). The system was slightly simplified and supplemented with new ceramic classes describing clay material which was used for the production of 7th to 10th century pottery. The assemblage in question is not substantial – only 1,029 fragments from seven occupation layers were associated with the 7th–12th centuries (1114, 1255, 1254, 1244, 1243, 1224, 1222; Fig. 3 and 4). For statistical evaluation, therefore, only the quantification of individual pottery characteristics was used.

Because the situation during excavations was relatively complicated, the borders of some layers were distinguished inaccurately, so that the material was considerably contaminated by intrusions from various periods from prehistory to the High Middle Ages. These layers had to be excluded from further analyses to avoid distortion of the results.

The first step of the analysis was to identify the extent of post-depositional processes and intrusions. Since the pottery was preserved in a relatively strongly fragmented condition (small-sized fragments predominated, see Tab. 3), it can be supposed that the whole assemblage represents

secondary waste, which was tossed onto open space and subsequently trampled (cf. Čapek 2010, 24–25, tab. 2). Some layers also contained prehistoric fragments, which were sorted out and excluded from further analyses. The character of pottery in individual layers was assessed on the basis of the analysis of clay bodies and the spectrum of rim shapes and decorative patterns on ceramic vessels. The results obtained were then displayed in tables and graphs, giving more details on the development of pottery at the site, which was divided into three phases.

With regard to clay material, there is an evident increase in the percentage of pottery tempered with graphite, which, in the 7th–mid-10th century deposits, occurs only sporadically, whereas in the mid-10th–12th century layers it already constitutes more than a third of all ceramic finds (Graph 1). Also significant are decreases in the ceramic classes of series 280, which represent the major part of deposits from the 7th–8th centuries (the coarse-grained class 284) and from the 9th–mid-10th centuries (mainly the brown-coloured class 280), particularly in light of the fact that mid-10th–12th century layers are already dominated by the ceramic classes of series 270 (Tab. 4).

The study of rims was problematic because of the low number of fragments. Nevertheless, a kind of development can be observed, above all in the form of out-turned and tapered rims (Fig. 6: 12–14, 17, 18) of the 9th–mid-10th centuries, which were replaced later in the mid-10th–12th centuries by raised rims (e.g. Fig. 7: 11, 12; 9: 2–5), exceptionally bearing an incised decoration (Tab. 5; Fig. 7: 8, 9; 9: 2).

The study of decoration on ceramic vessels, meanwhile, yielded remarkable results. Evident is a distinct increase in the number of decorated bellies, which, in the 7th–8th centuries, represented only 15% of the total number of bellies, but which, in the 9th–mid-10th centuries, already accounted for more than 20% and, in the mid-10th–12th centuries, constituted as many as 65% (Graph 2). Decoration was mostly incised; only in the 9th–mid-10th centuries did a prick-like comb punch decoration (Tab. 6; Fig. 5: 4, 5; 6: 15, 17, 18) become more frequent, a form which is often associated with ceramic class 282 (Tab. 7). For incised decoration in the 7th to mid-10th centuries, a comb-like tool was typically used, one which produced incised bands and waves (e.g. Fig. 5: 9, 10; 6: 8–11). In the mid-10th–12th centuries, these patterns were replaced by decorations made using a single-point tool technique, mostly dense grooving (Tab. 8; e.g. Fig. 8: 8, 10; 9: 6, 7).

Until recently, 7th–8th century settlement within the Brno agglomeration was known only from the settlement at Brno – Starý Lískovec, which yielded the same pottery as that from Spálená Street. It is thick-walled and coarse-grained pottery, brown- and ochre-coloured, sometimes decorated with incised comb decoration (Čížmářová 1994). The 9th–mid-10th century pottery from Spálená Street has analogies with that from the stronghold at Staré Zámky u Lišně, at the locality of “Modrý Lev” near Mendlovo náměstí (Square) in Staré Brno (Old Brno) and a settlement at Kuřim. These sites yielded pottery with out-turned and rounded or tapered rims, which was decorated with comb impressions – strokes, incised bands, and waves (Staňa 1960, 253–256; 1994, 269–274; Jordánková – Loskotová 2006, 121; Procházka 1992, 326–327). The mid-10th–12th century pottery from Spálená Street, with its raised rims and grooved decoration, corresponds with recently published collections from the centre of Brno (Procházka – Peška 2007, 152–169); raised and flaring rims have analogies in, for example, Přerov – Žerotínovo náměstí (Square), Mstěnice, Rudice or Mikulčice (Nekuda 1984, 24; 2000; Parma 2001, 183–186; Poláček 1998, 152).

The analysis of pottery thus reliably documented the existence of a still unspecified early medieval settlement near what is now Spálená Street, which was unique (in the Brno area, at least) in its period of duration from the 7th to the 12th century.

Fig. 1. Brno – Spálená St. Location of the excavation area (the map background from <http://mapy.idnes.cz>).

Fig. 2. Brno – Spálená St. Arrangement of the sections within the excavation area. After Zůbek 2002.

Fig. 3. Brno – Spálená St. Section P11, part 1 (up) and part 2 (down). After Zůbek 2002.

Fig. 4. Brno – Spálená St. Section P11, part 3 (up) and 4 (down left). Section P12 (down right). After Zůbek 2002.

Fig. 5. Brno – Spálená St. Pottery from layer 1114 (1–3), layer 1254 (4, 5) and layer 1255 (6–10).

Fig. 6. Brno – Spálená St. Pottery from layer 1244.

Fig. 7. Brno – Spálená St. Pottery from layer 1243 (1–5) and layer 1224 (6–14).

Fig. 8. Brno – Spálená St. Pottery from layer 1224.

Fig. 9. Brno – Spálená St. Pottery from layer 1222 (1–11) and layer 1116 (12).

Graph 1. Brno – Spálená St. Percentage of ceramic classes by individual layers.

Graph 2. Brno – Spálená St. Proportion of decorated and undecorated bellies by individual layers.

Tab. 1. New ceramic classes extending the description system devised by R. Procházka (2007), defined for 7th–mid-10th century pottery.

Tab. 2. Brno – Spálená St. Numbers of early medieval, high medieval and prehistoric pottery fragments.

Tab. 3. Brno – Spálená St. Fragmentation of early medieval shards by individual layers.

Tab. 4. Brno – Spálená St. Representation of ceramic classes by individual layers (numbers of individuals).

Tab. 5. Brno – Spálená St. Representation of groups of rims by individual layers.

Tab. 6. Brno – Spálená St. Types of decoration or their combinations by individual layers.

Tab. 7. Brno – Spálená St. Representation of the prick-like comb punch decoration pattern by ceramic classes.

Tab. 8. Brno – Spálená St. Representation of incised decoration patterns by individual layers.

Mgr. Jiří Zubalík

Ústav archeologie a muzeologie

Filozofická fakulta, Masarykova univerzita

Arna Nováka 1, 602 00 Brno

145395@mail.muni.cz

